

treballs, particularment el de Fuster, el llibre de Pujol Ensenyat és un text comprensible i llegendari. Sense ser dogmàtica ni amb voluntat de pontificar, l'obra fa gaudir i reflexionar a qui la llegeix sobre un conjunt de polèmiques entorn la identitat balear encara avui no resoltes.

Pablo José ALCOVER CATEURA
Universitat de les Illes Balears

DALMAU, FERRAN (2021). *Joan Culleré i Ibars (1916-1995). La llibertat per maleta*. Lleida: Pagès editors, 176 p.

La biografia de Joan Culleré i Ibars escrita per Ferran Dalmau és una interessant aportació bibliogràfica al petit però constant corpus d'estudis sobre l'antifranquisme i l'oposició democràtica a les terres de Ponent. Des del clàssic *L'oposició al franquisme a Lleida* (1998), d'Antonieta Jarne, fins a *El PSUC a les Terres de Lleida* (2014) de la mateixa Jarne amb Pau Juvillà, passant per la biografia *Francesc Porta Vilalta: el mirall trencat de la burgesia lleidatana* (2016), altre cop d'Antonieta Jarne i Teresa Ibars, entre d'altres. Al seu torn, Dalmau ha publicat aportacions en la línia de recerca de l'independentisme d'esquerres a la Lleida de finals

del franquisme i la transició com *ÈPOCA: l'exèrcit a l'ombra* (2010), amb Pau Juvillà, o *Fills de la vuitena: 50 anys d'esquerra independentista a l'Aran, els Pirineus i Ponent* (2019), aquest darrer amb David Sancho.

Dalmau ofereix una lectura de la història militant d'aquesta facció de l'independentisme escorada a l'extrema esquerra o l'esquerra radical (*radical left*), i on la biografia de Joan Culleré que ens ocupa parteix d'una lectura del personatge parcialment idealitzada. Que és el mateix que dir ancorada en l'ideal i, per tant, vàlida com a mirada historiogràfica honesta. Si bé és cert que sovint el lector té la sensació que dels errors se'n fan virtuts i dels fracassos aprenentatges automàtics, també ho és que des del present la trajectòria de Culleré es pot entendre com una baula més de la cadena que connecta el món polític independentista d'abans de la Guerra Civil amb el postfranquista. Tampoc és menys cert que bona part de la vida política que s'hi descriu és profundament precària —no podia ser d'una altra manera— i que els fruits que Dalmau proposa que s'han recollit de la sembra de Culleré són multicausals i no es poden atribuir només a una persona. En aquest sentit, val la pena remarcar una lectura clau del llibre com és la idea del mestratge polític de Culleré. Aquí caldria resseguir amb

cura qui se'n reivindicà hereu i com es va concretar aquest relleu en les generacions polítiques posteriors. Cal analitzar i visibilitzar si aquest mesuratge és real i en qui s'encarna. Si és que això mai tingué lloc més enllà de les reivindicacions des del segle XXI.

Com hem comentat, el llibre retrata amb honestedat la precarietat de l'antifranquisme i l'oposició democràtica al Ponent català. Des de la desarticulació absoluta de l'oposició durant la postguerra fins a la incapacitat d'articular un moviment unitari. A aquesta problemàtica ja s'hi va enfrontar fa anys Antonieta Jarne, quan va explicar com al costat del PSUC el Front Nacional de Catalunya va tenir un gran protagonisme a les terres de Lleida, encara que també amb enormes dificultats d'implantació. D'aquí el gir vers el que ara anomenariem la batalla cultural que va fer-hi l'antifranquisme ponentí, ocupant espais d'organització cultural i veïnal, el que Jarne anomenà «la cultura com a esquer».

Una de les incògnites que deixa obertes el llibre de Dalmau és quin fou el pensament polític concret de Joan Culleré. Una anàlisi de la ideologia del biografat al llarg de la seva vida i com aquesta es plasmà en la seva praxi política hauria permès comprendre millor la dimensió del personatge i la seva aportació. En aquest sentit, la biografia ens proposa un

esquelet interpretatiu de Culleré i ara és quan faria falta vestir-lo i dotar-lo dels òrgans bàsics que el feien funcionar des d'un punt de vista polític. Culleré hi és adjectivat com a «nacionalista», «independentista», «separatista», de forma indistinta, però hom no pot deixar de preguntar-se quins plantejaments polítics republicans i progressistes formaven part del seu horitzó intel·lectual. Jugant amb el títol del llibre: què portava Culleré a la seva maleta ideològica?

Dalmau observa al llarg de la biografia que, malgrat el fracàs de Culleré, el personatge es convertí en un referent. Això no deixa de ser eminentment contradictori i ens genera alguns dubtes. Culleré era sobretot un compàs moral. Però, i si aquest rigor en els valors va impossibilitar el seu triomf polític? Es va saber adaptar Culleré al nou context polític dels anys setanta i vuitanta? Aparentment, la resposta és que no. D'aquí el seu fracàs polític en l'etapa final de la seva vida? Fracàs polític, que no personal. Compte perquè, a més, el fracàs no se li pot adjudicar només a ell. Tot el FNC va fracassar i, amb ell, bona part de les esquerres, el republicanisme històric i l'independentisme.

Hi ha, sense massa dubtes, una lectura de Culleré des del present, més concretament des del context

polític català postprocés. No és casualitat que en l'època del retorn a certa pau autonomista, s'hagi proposat l'estudi i la publicació d'una biografia d'un personatge marcat per un altre procés, en aquest cas de transició o transacció postfranquista, i que va comportar el fracàs dels seus plantejaments polítics en el curt termini. Cal anar amb compte, per tant, en una visió com a refugi de Culleré, en la idealització del personatge convertit en un exemple de com, malgrat el fracàs d'un context advers, el temps ens genera el miratge, la posició intel·lectualment còmoda, de creure que, en el fons, tampoc no passa res per perdre o fracassar i que amb el pas dels anys el temps posa tothom al seu lloc. Tinc la sensació que això no és el que hauria volgut el biografiat. El lleidatà il·lustre hauria continuat lluitant i no s'hauria resignat davant del fracàs. Refugiar-se en la idea que com nosaltres ja n'hi ha hagut d'altres en el passat és fer una lectura possible del personatge —cosa que l'autor no proposa, però que es pot produir fàcilment. En qualsevol cas, la proliferació de llibres profundament afectats per una visió de la història des del present és i continuarà essent habitual en els anys que ens ha tocat viure.

El llibre és, en definitiva, una aportació útil al coneixement dels moviments d'oposició al franquisme

de la Lleida d'entre 1948 i 1975, i a la història d'uns segments de l'espectre polític que, malgrat ser majoritaris en la mobilització, demostraven ser minoritaris en els resultats electorals. La biografia de Culleré és un llibre imprescindible per entendre la trajectòria del FNC a les terres de Lleida però també a tot Catalunya, i és ineludible per comprendre els fracassos de l'independentisme dels anys setanta i vuitanta, així com dels processos de configuració de les hegemònies polítiques durant la transició i el postfranquisme, que prefiguren el sistema polític autòmic català de la segona meitat dels anys vuitanta i la dècada dels noranta.

Marc MACIÀ FARRÉ
Universitat de Lleida

COSTA, Lluís (2021). *Prensa comarcal. La memòria de la vida quotidiana de Catalunya*. Barcelona: Associació Catalana de la Premsa Comarcal (ACPC), 249 p.

Arran de la importància de l'associacionisme a Barcelona, des de la seva perspectiva històrica en el sector de la comunicació a Catalunya es té en compte la llarga tradició associativa existent a Catalunya, tant des de l'àmbit professional com en altres